

Звіт д. філос. н., професора НТУ «ХПІ» Голозубова О.В. щодо використання наданого гранту

Запропонований проект був присвячений дослідженню специфіки сприйняття св. Франциска Ассізького та францисканства в кроскультурному та міжконфесійному просторі постмодерну. Блазень Господа св. Франциск визначений як антропологічний центр таких культурних практик постмодерну, як «нове середньовіччя» та «теологія сміху», а також Божественної комедії, інтерпретованої відповідно до цих практик.

Відбулось опрацювання францисканських джерел з метою реконструкції ґенези образу св. Франциска. Були залучені не тільки хрестоматійні францисканські джерела, як твори власне св. Франциска, аґіографії Ф. Челанського, св. Бонавентури та «Квіти святого Франциска», але й менш відомі і досі не перекладені на російську чи українську мову життєписи Юліана із Шпайера, Анрі д'Авранша, Перуджійська легенда, «Трактат про чудеса» Ф. Челанського, Умбрійська легенда, «Вихваляння святого Франциска» Бернарда Бєського, «Дерево хресного життя Ісуса» Убертино да Казале, «Дзеркало досконалості» (версії Лемменса та Сабатьє), «Історія семи скорбот Братів Менших» Анжело Кларено, «Уподобання святого Франциска» Арно де Сарана, фрагменти хронік та інших текстів, що містять розповіді про св. Франциска та його товаришів, тлумачення особистості святого із Ассізі. В результаті реконструкції виявлені ті підвалини інтерпретації св. Франциска, які сформували не тільки середньовічне його сприйняття, але й подальші модерні та постмодерні тлумачення, зокрема св. Франциск як 1) «біднячок», безкомпромісний прихильник апостольської бідності; 2) містик, що відокремлює зовнішню людину від «внутрішньої»; 3) поет, трубадур Господень; 4) провидець; 5) проповідник, який є носієм не ораторського мистецтва та книжного знання, а мудрості, що досягається через духовний досвід; 6) людина подиву та свіжих почуттів, що в інтерпретації постмодерну окреслює власне філософські обрії францисканства, причому саме людиномірного спрямування; 7) герой на всі часи; 8) миротворець, очевидні симпатії до якого виявили пацифістські та ліберальні течії у суспільній думці ХХ століття; 9) нарешті, Блазень Господень. У всіх цих випадках радість є необхідною компонентою образу св. Франциска, і це узгоджується з постмодерними інтерпретаціями. Те, що виходить за ці межі і чого ми не знаходимо у першоджерелах у явній формі, є елементами постмодерної деконструкції францисканської святості. Зокрема, «біднячок» апостольської бідності стає апостолом бідності та знаковою фігурою в ліберальній теології Л. Боффа, а апологія сміху св. Франциска і францисканців посідає ключове місце у проблематиці роману «Ім'я рози» У.Еко, книги «Свято блазнів» Х. Кокса та ін. Деконструкція образу св. Франциска відбувається через руйнування звичних уявлень про святість та святих і включення їх в новий контекст. Провокацією, що звільняє утаємничені сенси, стає наділення св. Франциска сміхом та духовними веселощами на протигагу від власне середньовічного образу святого і попри пряме розрізнення радості та сміху, яке міститься у «Повчаннях» св. Франциска. Вплив кроскультурного та міжконфесійного характеру постмодерну позначився на наділенні св. Франциска атрибутами юродства; рисами, що апелюють до діонісійської екстатичності; альянсу з буддизмом, присутні у романі Н. Казандзакіса, який співвідноситься з іншим твором грецького письменника, а саме романом «Будда». Саме ця близькість католицьких духовних практик до медитативного досвіду буддизму, а з іншого боку їх занадто практичний і особистісний характер, дають підстави відповідно для висунення концепту дзен-католицизму і для традиційного негативного ставлення православних богословів до особистості св. Франциска.

Загалом постмодерний період визначений як третя хвиля інтересу до середньовіччя. У ситуації постмодерну інтерес до св. Франциска, його апологія бідності і радості всупереч стражданню, виклик сім'ї та суспільству, звинувачення в божевіллі відповідали постмодерному концепту маргінальності, а тяжіння до природи, освячення повсякденності сприяли переосмисленню його образу в контексті карнавалізації культури, а також громадських рухів того часу, перш за все хіпі. З'ясовані всі аспекти діалогізму в постмодерному образі св. Франциска та францисканців, впливу кроскультурного та міжконфесійного характеру постмодерну на їх інтерпретацію. Зокрема, це 1) міжкультурний діалог у традиційному сенсі, так би мовити просторовому, географічному; 2) діалог між середньовічним філософським, теологічним та естетичним дискурсом в науці, житті, проповіді св. Франциска і його сприйняттям в сучасній культурі в тому світі, який так нагадує епоху св. Франциска; 3) самому св. Францискові присутні різні культурні та соціальні іпостасі; 4) крім того, що він поєднує в собі архетипи святого, мученика і блазня; 5) св. Франциск знаходиться в постійній ситуації діалогу та суперечки. Св. Франциск також розмовляє з тваринами, птахами і навіть природними явищами; 6) нарешті, його історія — прихований діалог з історією Христа, який став прототипом для всіх християнських святих і мучеників. Ще одна форма діалогу, про яку ми можемо говорити стосовно до св. Франциска, — діалог між релігією і різними культурними формами, тобто в межах власне культурного простору. В результаті дослідження з'ясовані відносини св. Франциска Ассізького зі світом, природою, іншими учасниками сучасної Божественної комедії. Зокрема, з'ясовано, що христоцентрична антропологія св. Франциска може бути протиставлена антропології домінування.

Феномен францисканства порівняний з окремими явищами в історії української культури, насамперед філософським та життєвим досвідом Г. Сковороди. Містицизм в обох випадках трансформується у філософський досвід, антропологічно орієнтований і тісно пов'язаний з усім їх світосприйняттям, з мотивом духовної подорожі і спорідненості з усім світом, соціальним оточенням і природним універсумом. Радість виявлена як константа духовного життя Сковороди і св. Франциска, основа їх релігійного і етичного почуття.

Протягом звітного періоду вийшли такі статті з вищезазначеної дослідницької тематики: «Св. Франциск Ассизский с точки зрения философской антропологии: модернизм и постмодернизм»; «Нове середньовіччя» як культурна парадигма: теоретичні засади дослідження»; «Данте и св. Франциск Ассизский в литературно-философских репрезентациях "нового средневековья"»; найближчим часом вийде із друку стаття «Містичний досвід св. Франциска Ассізького та Г. С. Сковороди: можливості компаративного дослідження» (Практична філософія. – 2013. – № 2). Матеріал цих статей інкорпорований у монографію «Св. Франциск Ассізький в культурному просторі постмодерну» (близько 15 др. арк.), яка складається з трьох розділів, а саме «Розділ 1. Реконструкція ґенези образу св. Франциска як Блазня Господня», «Розділ 2. Деконструкція францисканської святості у теології радості, сміху, гри та ліберальній теології», «Розділ 3. Основні репрезентації св. Франциска в культурі постмодерну». Незакінченим є аналіз деяких останніх російських наукових, в тому числі дисертаційних, досліджень з приводу св. Франциска та францисканства, його історії та духовної складової, а також праці А. Томпсона «Франциск Ассізький: нова біографія» (2012) і з'ясування специфіки переходу від постмодерних до сучасних оцінок францисканства. Також залишається завершити технічну підготовку тексту до друку. В подальшому вважається за необхідне дослідити взаємозв'язки францисканства та української культури.